

U posljednjem prilogu ove cjeline »Bilješka o 'Spomenici' I. K. Stratika« (344-347) autor ukratko polemizira sa napisom F. Zwittera u kojem se želilo istaknuti da je Stratikova Spomenica »prva ideja ilirske države«. Autor se Zwitteru suprotstavlja drugačijim viđenjem Stratikove koncepcije Ilirije, smatrajući da nije riječ o nacionalnoj »ilirističkoj« državi, već samo o stvaranju »korisne upravne jedinice u sastavu Kraljevine Italije...« (346).

Na kraju knjige nalaze se bilješke o tekstovima sa popisom zbornika i časopisa u kojima su navedeni prilozi objavljeni (349-350), te bilješka o piscu (351-352) i sadržaj (353). Završavajući prikaz djela T. Macana možemo zaključiti da je vrijednost objavljivanja ovih radova na jednom mjestu u mogućnosti njihovog usporednog sagledavanja i korištenja, te u sintetiziranju koje za pojedine problematske cjeline pruža skupno objavljivanje tematski srodnih radova.

Lovorka Čoralić

HRVATSKI ISELJENIČKI ZBORNIK 1993, ZAGREB
Ur. Boris Maruna i Nenad Gol

Ovaj Zbornik, godišnje izdanje Hrvatske matice iseljenika, sadrži mnoštvo članaka različite tematike. U ovom prikazu osvrnut ću se samo na one koji problematiziraju povijesne sadržaje.

Članak »Srbija na istoku i Hrvatska na zapadu« s podnaslovom »Prilog objašnjenju velikosrpske agresije« dr. Ive Rendića-Miočevića pokušaj je entopsihoanalize velikosrpske agresije. Uspostavljajući cijeli niz razlika između Hrvata i Srba, razlika mentaliteta uzrokovanih njihovim različitim povijesnim razvojem - kako kaže autor, problemu pristupa interdisciplinarno. U Srbiji je kroz povijest postojao kontinuitet despotskog oblika vladanja: u srednjovjekovnoj Srbiji razvija se despocija orijentalnog tipa, turska osvajanja nisu ništa bitno promijenila (vlast je preuzeo turski totalitarni državni aparat), a patrijarhalizam, birokracija (samo sada domaća) i despocija temeljna su obilježja vladanja Miloša Obrenovića, dok pravoslavna crkva i državni aparat podupiru mitološku utemeljenost nacije.

Kao glavne komponente srpskog patrijarhalizma autor navodi: mržnju spram rada, koji predstavlja suprotnost heroizmu, moralnost i svetost osvete (oprost je vrlo rijedak!), poimanje divljaštva i pljačke vrlinama. Pored toga, na formiranje srpskog mentaliteta negativno je utjecao mentalitet Vlahi (borbenost, pragmatičnost, okrefnost, pretvaranje, prijevara, laž i podvala, pljačka u ratu) koji čine dinarsku komponentu srpskog mentaliteta, stav je autora. Kod Hrvata također postoji ta dinarska komponenta, ali je ona daleko slabija jer je pod utjecajem pravne države i katoličke crkve. Govoreći dalje o hrvatskom mentalitetu, autor ga smatra određenim i time što su Hrvati organski asimilirali antiku, sačuvali kontinuitet urbane civilizacije i iz kasne antike preuzeli religioznost. Nepostojanje narodne crkve kod Hrvata, kao kod Srba, prema autoru, omogućilo im je održati univerzalizam, te je također utjecalo na njihovu usmjerenost prema Zapadu i njegovoj civilizaciji. Potvrde za razliku mentaliteta autor nalazi i u zakonodavstvu (u Hrvatskoj je srednjovjekovno zakonodavstvo bilo zapadnog tipa s jakim utjecajem domaćeg običajnog prava i prevladavanjem novčanih kazni, dok su tjelesne vrlo rijetke).

Razlozi današnje »srpske masovne zaludenosti« objašnjeni su u članku psihičkim reakcijama: kod većine je Srba pobjeda demokracije (koja je u potpunosti strana njihovom povijesnom iskustvu) u Hrvatskoj izazvala stres i kod većine je zavladao podsvijest, te su prevladale biološke reakcije. Tako su i svi zločini pojedinaca (silovanja, mučenja, okrutna ubojstva) podvedeni pod jako izražen Edipov kompleks. Svemu tome je pomogao srpski mentalitet i srpska kultura (!), koja je »sposobna poticati zvjerstva, a ne sprečavati ih«, smatra autor. Zaključak je iracionalna utemeljenost srpske politike.

Članak Josipa Sentije »Hrvati i Muslimani pred istim nasiljem« također je posvećen velikosrpskoj agresiji, ali se ne bavi njezinim provoditeljima, već njezinim žrtvama Hrvatima i Muslimanima, te njihovim međusobnim odnosom. Naime ovaj članak zapravo je tekst izlaganja pripremljenog za simpozij »Povratak iskonu - prilog obnovi povijesnog,

kulturnog i etničkog zajedništva Muslimana i Hrvata«. Sam naziv simpozija kao zadana tema prejudicirao je određenje tog odnosa, smatra autor, jer pretpostavlja da je nekad davno postojalo to »povijesno, kulturno i etničko zajedništvo muslimana i Hrvata« i time kreće od toga kao od objektivno utvrđene činjenice. Povrh toga, tako zadana tema u sebi sadrži prešućenu pretpostavku da će se u budućnosti obnoviti ta nekad jedinstvena hrvatsko-muslimanska kulturna i etnička zajednica. Međutim za Muslimane i Hrvate »povijesno vrijeme nije teklo jednako čak ako su nekad i bili etnički srodni danas zajednički povratak na taj iskon, ukoliko bi i bio moguć, sigurno ne bi bio bezbolan. Neosporna je činjenica da se tu danas radi o dvije nacionalne individualnosti, jer su pojave opredjeljivanja bilo za hrvatsku ili srpsku naciju takvih razmjera da su politički i znanstveni zanemarive. Danas se može govoriti da su Muslimani kao nacija nastali zbog jedne političke konstrukcije, ali činjenica da oni danas postoje kao posebna nacija neosporna je, jednostavno zbog volje većine pripadnika tog naroda da se tako osjećaju. S obzirom da su se Muslimani našli pred velikosrpskim nasiljem zajedno s Hrvatima nužna je izrada njihove zajedničke strategije protiv tog nasilja, pa je ovaj članak pokušaj utvrđivanja potrebnih pretpostavki za ostvarenje te strategije. Muslimanima i Hrvatima nije zajednički iskon, ali im je zajedničko da su tijekom povijesti prošli kroz pet istih kolonijalno-centralističkih sustava (turski, austrougarski, srpsko-jugoslavenski, sovjetsko-komunistički, te kombinacija dva posljednja) pa ova današnja zbivanja čine sastavni dio dugotrajnog stogodišnjeg procesa dekolonizacije Balkana.

Korijeni velikosrpskog nasilja nalaze se u doba jakog i naglog slabljenja turske vlasti krajem XIX. st, kada su Srbi raseljeni izvan tadašnjih granica Srbije njoj počeli služiti kao izgovor i opravdanje za proširenje vlastitih granica prema zapadu, tj. za proces kolonizacije Balkana. Tijekom povijesti za ostvarenje te politike korišteni su raznovrsni planovi i programi: politički, propagnadni, znanstveni i prosvjetni, vojni, obavještajni, diplomatski i ekonomski, tako da je svaki dio srpske državne politike prožet sveobuhvatnim, dugoročnim nacrtom budućih osvajanja kojima je cilj uništavanje Hrvata i Muslimana. Zato je nužno oblikovanje zajedničke strategije. Pretpostavka tome spoznaja je da je postojanje Bosne i Hercegovine kao neovisne države u najdubljem skladu s hrvatskim nacionalnim interesima, te da Hrvatska mora imati pluralističko društveno ustrojstvo, te mora biti demokratski i multikulturalan okvir u kojemu će se svi njezini državljani moći slobodno razvijati. Individualna nacionalizacija ili asimilacija nije s tim u suprotnosti, smatra autor.

Treći tekst koji govori o velikosrpskoj agresiji je »Bački Hrvati u etničkom čišćenju (1989-1992)« Ante Sekulića.

I u ovom članku, kao i u onom Ive Rendića-Miočevića, govori o nizu razlika između Hrvata (u Bačkoj, tzv. Bunjevaca i Sokaca) i Srba, ali ovdje se ne radi samo o razlici mentaliteta, nego autor prikazuje povijesno iskustvo bačkih Hrvata. Etničko čišćenje Bačke započelo je još 1945. protjerivanjima Nijemaca i doseljnjem Srba. Srbi su se preko Dunava i Save doseljavali i prije, uvijek u spletu velikih međunarodnih sukoba, a sve u cilju budućeg posrbljivanja Vojvodine, tvrdi autor. Pravoslavlje je bilo oružje u kojem su se oblikovali naraštaji i naraštaji Srba u svjetonazoru agresije, štoviše zbog srpskog stava o posebnom srpsko-pravoslavnom poslanju autoru se nameće usporedba s rasizmom i fašizmom. Od 1918. u Bačkoj se sprovodi srpsko nasilje - naseljavanje dobrovoljaca, prisilno učenje srpskog u svim razredima, nametanje ćirilice, inzistiranje na nazivima Bunjevci i Sokci, pa shodno tome i potiskivanje hrvatskog nacionalnog imena, pa do današnje situacije podmetanja eksploziva, javnih proziva u tisku i sredstvima javnog informiranja, do prisilnog iseljavanja pod prijetnjom smrću. Na kraju teksta pitanje je postavljeno svima: kamo treba poći starosjedilačko hrvatsko žiteljstvo iz Bačke pred biološkom pogibelji? I posredno je na njega odgovoreno na slijedeći način: Ne može nikamo otići, »jer uspije li, zbog nesnalaženja i podijeljenosti Europe, provala grčko-bizantinskog Istoka preko Podunavlja, europskim vrijednostima, kulturi i tisućljetnom primatu prijeti propast.

Članak dr. Zdrávka Sančevića »Hrvati i Amerika« prikaz je simpozija »Susret svjetova (1492-1992) - Hrvati i Amerika«.

Većina članaka i referata na tom simpoziju odnosila se na Latinsku Ameriku, te na one zemlje u kojima postoje hrvatske iseljeničke zajednice. Autor smatra da poseban problem predstavljaju nedostatna prijašnja istraživanja, pa shodno tome kaže da danas treba premostiti skoro pola stoljeća poslijeratne, prinudne razdvojenosti Hrvatske i njezinog iseljenštva, naročito bivše hrvatske političke emigracije. Prema autoru, desetljećima je bilo zabranjeno i spomenuti Hrvatsku Akademiju Amerike (New York), Hrvatsko-latinoa-

merički zavod za kulturu (Buenos Aires), Hrvatsku katoličku zajednicu i slične organizacije.

Na simpoziju su razmatrani i budući odnosi između Hrvatske i Amerika: normalni diplomatski odnosi, odnosi preko hrvatskih iseljeničkih zajednica na oba kontinenta i gospodarsko-trgovački odnosi.

Vežana Hrvata i Amerike bavi se i članak Balde Šoljana »Doprinos Hrvata oblikovanju američke civilizacije«. U njemu su ukratko prikazani naši pustolovi, misionari, istraživači i znanstvenici koji su djelovali na američkom kontinentu. Među mnogima tu se nalaze: Ivan Ratkaj, Ferdinand Konšček, Vjekoslav Seršić, Vinko Nikolić, Antun Bonifačić, Bogdan Radica, Vladimir Soljan, Juan Ivan Vučetić. Ovako velika zastupljenost posljedica je velikog broja iseljenika (danas samo u SAD-u živi dva milijuna Amerikanaca hrvatskog podrijetla).

Članak Marijana Grakalića st. »Brijuni - najljepše otočje Sredozemlja« svojevrsan je povijesni putopis Brijuna i povijest njihovog naseljavanja. U toj kratkoj šetnji kroz stoljeća ocrtavaju se stane odrednice brijunske (i istarske) zbilje: epidemije kuge, malarije, zapuštenost zemljišta, slaba naseljenost, razdoblje pod francuskom upravom i razvoj elitnog turizma početkom XX. stoljeća kao jedna od ipak pozitivnih značajki talijanske uprave.

Članak Đure Vidmarovića »Mate Maršić Miloradić kao pobornik hrvatskog kulturnog jedinstva« bavi se također, poput onoga Ante Sekulića, jednom hrvatskom iseljeničkom skupinom, gradišćanskim Hrvatima i njihovim velikim kulturnim djelatnikom M. M. Miloradićem. Gradišćanski Hrvati ostali su izvan društvenih procesa koji su doveli do stvaranja hrvatske nacije, imali su autonoman kulturni razvoj, nisu prihvatili zajednički književni jezik s matičnim narodom i sve ih je to, uz snažan povijesni zaborav od strane Hrvatske (koji je djelomično bio nametnut i povijesnim okolnostima), odvelo u pravcu stvaranja odvojene zajednice. Tako je tijekom povijesti među njima došlo do snažne asimilacije s austrijskom i mađarskom okolinom.

Mato Meršić Miloradić bio je svećenik i znanstvenik koji je početkom XX. stoljeća bitno utjecao na kulturno oblikovanje gradišćanskih Hrvata. Zalagao se za uvjerenje o neophodnosti povezivanja gradišćanskih Hrvata s matičnim narodom i za ideju hrvatskog kulturnog prostora, svjestan da narodna manjina mora održavati duhovne veze s matičnim narodom ukoliko želi opstati, ali je, s druge strane, oblikovao gradišćansko-hrvatski književni jezik kao inkompatibilan hrvatskome književnom jeziku te je takav jezik jedan od uzroka trajne podvojenosti gradišćanskih Hrvata i matičnog naroda, jer je jezik kod zapadnougarskih/gradišćanskih Hrvata bio osnovni odreditelj etničke samosvojnosti i zamjena za historijsku svijest. Za Miloradića je etnonim Hrvati rezerviran za njegovu hrvatsku narodnu manjinu, a narodni prepored zapadnougarskih/gradišćanskih Hrvata gradio je na funkciji materinskog jezika.

Interesantno je da Miloradićevo hrvatstvo i rodoljublje nije prelazilo granice manjine kojoj pripada i regije u kojoj ta manjina živi, čemu je vjerojatno pridonio pritisak mađarskih državnih i crkvenih vlasti. Godine 1918. hrvatska je etnička masa mijenjanjem državnih granica podijeljena na austrijski, mađarski, slovački i moravski ogranak (ovaj zadnji danas više ne postoji). U takvoj situaciji Miloradić nije mogao naći (osim pojedina) sugovornike u matičnome narodu, jer država i njizine institucije nisu sustavno i organizirano surađivale s etničkim ograncima i pomagale ih u borbi za očuvanje samobitnosti, već su gradišćanski Hrvati planski gurani na marginu, a matičnom je narodu onemogućavano uspostaviti most suradnje s njima, pa su svi dodiri i veze nužno prepušteni pojedincima.

Zbornik nadalje sadrži i jedno kratko podsjećanje na 400. obljetnicu bitke kod Siska 1593. godine. Dr. Ante Laušić u članku »Katastrofa turske vojske pod Siskom godine 1593.« daje kratak pregled turskih prodora neposredno pred bitku, te sažeti opis same bitke »znamenitog događaja, ne samo hrvatske nego i opće povijesti«.

Bitka se odvijala na ovom prostoru između rijeke Kupe i Odre, a trajala je svega jedan sat i završila veličanstvenom pobjedom hrvatske i teškim porazom turske vojske, riječi su autora.

Članak dr. Petra Strčića »Otac Istre - hrvatski narodni preporoditelj i ban Matko Laginja« bavi se jednom od velikih ličnosti hrvatske povijesti Matkom Laginjom i njegovim radom u narodnom preporodu Hrvata u Istri. Istra je bila jedna od najzaostalijih pokrajina Habsburške monarhije, s vrlo lošim prosvjetnim, kulturnim i političkim položajem istarskih Hrvata, pod stalnim pritiskom odnarođivanja i asimilacije s Talijanima. Za početak narodnog pokreta (do 80-tih godina XIX. st.) zaslužan je biskup dr. Juraj

Dobrila; tada je pokret bio oslonjen uglavno na svećenike, koji su predstavljali jedini pismeni dio stanovništva. 80-tih se godina pojavio novi hrvatski pismeni naraštaj - intelektualci laici, politički pretežno pravaški orijentirani. U tu skupinu spada i Matko Laginja. Njegova djelatnost bila je mnogostruka: oživljava rad kastavske čitaonice, pomaže pri osnivanju »Bratovštine hrvatskih ljudi za Istru« i »Družbe sv. Cirila i Metoda«, osniva zadružni pokret i stvara sustav malih kreditnih zavoda, u Puli osniva vlastitu tiskaru gdje tiska »Našu Slogu«. Laginja je također održao prvi govor na hrvatskom jeziku u Istarskom saboru, a organizirao je i zajedničko istupanje malobrojnih zastupnika Slovenaca i Hrvata. 90-tih godina ulazi kao zastupnik i u bečki Parlament.

Usljed politike »novog kusa« Laginja početkom XX stoljeća napušta čisto pravaštvo i počinje podupirati ideju o formiranju jugoslavenske upravne jedinice unutar Austro-ugarske monarhije, a nešto kasnije i ideju ujedinjenja s Kraljevinom Srbijom i Crnom Gorom u jednu državu. U toj novoj državi postavljen je za bana, ali stvarnom vlašću nije raspolagao.

Laginjin sprovod 1930. u Zagrebu pretvorio se, smatra autor, u demonstraciju hrvatskog nacionalnog osjećaja uperenog protiv zajedničke države, a on sam postao je hrvatskim simbolom te dobio naziv »otac Istre«.

Zadnji članak iz ovog zbornika koji ću ovdje prikazati je »Pogled na dvadesetpetstoljetni put hrvatskog naroda« Veljka Curina. Članak je namijenjen širokom krugu čitatelja, jer problematiku tretira na krajnje jednostavan način, ali pored toga očito je da autor nije pratio razvoj hrvatske historiografije. Članak je zapravo pokušaj kratkog prikaza hrvatske povijesti od doseljenja do 1918. Autor inzistira na slijedećim tvrdnjama: iransko porijeklo Hrvata i njihovo slaveniziranje doseljenjem u današnju domovinu početkom sedmog stoljeća, *Pacta conventa* kao štit svih hrvatskih prava, tragična podjela hrvatskog naroda na islam i kršćanstvo, Muslimani kao sastavni dio hrvatskog naroda, zrinsko-frankopanska urota kao moguće hrvatsko državno oslobađanje, želja za jugoslavenskom državom kao velika greška iliraca itd. U članku su prisutna i pojednostavljena karakteriziranja hrvatskih plemena (»do skrajnosti snažna individualnost«, »sklonost unutarnjem trvenju« i sl.) te negativna karakteriziranja Vlaha (»lukav, licemjeran, neograničeno okrutan i životinjski krvoločan« narod). Ova priča o hrvatskoj povijesti nije izložena kronološki sustavno, nego pričanje stalno skače iz jednog razdoblja u drugo.

Aleksandra Kolarić

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVLJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

VOL. 26

Z A G R E B

1993.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR:

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Za izdavača
Ivo Goldstein

Priprema za tisak
Hrvoje Stančić

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje.

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti i tehnologije.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.